

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі
стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Соколянська Марина Євгенівна
Науковий керівник: Жадленко І. О.
Рецензент: Олефір О. І.
Нормоконтроль _____ Юлія КЛОЧКОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 68 с., 2 табл., 2 рис., 51 джерело, 4 додатка.

Об'єкт дослідження: фонематичний слух у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

Предмет дослідження: формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки.

Мета дослідження: проаналізувати теоретичний аспект вивчення фонематичного слуху, продіагностувати та експериментально дослідити ефективність щодо формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки, розробити методичні рекомендації для вчителів-логопедів та батьків.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, графічні, статистичні.

Все більше дітей мають порушення мовлення, що характеризується нечітким вимовлянням звуків, порушенням диференціації фонем, порушенням загального та орального праксису та фонематичного слуху. Розвиток фонематичного слуху, є фундаментом подальшого розвитку мовленнєвої функції у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії і потребує корекційно-розвиткової роботи. Логопедична ритміка є однією з найефективніших методів корекції для формування фонематичного слуху у дітей з порушенням мовлення. Вивчення логопедичної ритміки не тільки розвиває фонематичний слух у дітей зі стертою формою дизартрії, але й покращує процес мовленнєвого розвитку та сприяє соціалізації.

ФОНЕМАТИЧНИЙ СЛУХ, МОВЛЕННЄВЕ ПОРУШЕННЯ, СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ, ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА, МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ ВПРАВИ, ДИДАКТИЧНІ ІГРИ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В період підготовки дитини старшого дошкільного віку до школи, суттєву роль відіграє розвиток фонематичного слуху, саме він є фундаментом подальшого розвитку мовленнєвої функції у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії і потребує корекційно-розвиткової роботи. Аналізуючи спеціальну психолого-педагогічну та логопедичну літературу було виявлено, що проблема вивчення особливостей розвитку фонематичного слуху у дітей зі стертою формою дизартрії є актуальною на сьогоднішній день, оскільки ці особливості у даної категорії дітей, знаходяться поряд з порушеннями усного та писемного мовлення.

Як наслідок, все більше дітей мають порушення мовлення, що характеризується нечітким вимовлянням звуків, порушення диференціації фонем, порушення загального та орального праксису та фонематичного слуху. Особливу нишу таких дітей складають діти зі стертою формою дизартрії. Це пов'язано напряму з пренатальним ураженням центральної нервової системи та відсутності чи недостатності ранньої діагностики та корекції таких порушень. Однак саме втрата часу обтяжує анамнез неврологічного та мовленнєвого порушення та ускладнює корекційно-розвиткову роботу.

Вивченням проблеми розвитку фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії займалися такі науковці: О. Боряк [4], Н. Гаврилова [8; 9], А. Голуб [10], Л. Дідкова [16], С. Конопляста [24; 25; 26], І. Мартиненко [30], І. Марченко [31], Л. Мороз [33], Н. Пахомова [34], Ю. Рібцун [37; 38; 39; 40], Н. Савінова [42], М. Шеремет [49], вони наголошують, що порушення фонематичного слуху є провідним у структурі стертої форми дизартрії.

На сьогодні в Україні мовленнєвий та фонематичний розвиток дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії є однією з

найскладніших і недостатньо вирішених проблем у корекційній педагогіці та психології, і потребує диференційованого підходу до цієї проблеми та пошуку корекційних засобів.

Розглядаючи логопедичну ритміку можна зазначити, що вона є однією з найефективніших методів корекції для формування фонематичного слуху у дітей з порушенням мовлення. Вивчення логопедичної ритміки не тільки розвиває фонематичний слух у дітей зі стертою формою дизартрії, але й покращує процес мовленнєвого розвитку та сприяє соціалізації (О. Боряк [8], Х. Богрова [3], Л. Журавльова [19], О. Забара [20], М. Картушина [22], З. Ленів [28], О. Мілевська [32], С. Притиковська [35; 36], Ю. Рібцун [37; 38; 39; 40], Л. Чеснокова [48]).

Ця тема не нова, і їй присвячено багато досліджень, але вони зосереджені на мовленнєвих порушеннях, а не на фонематичному сприйнятті. Саме тому, темою нашого дослідження є «Формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки».

Об'єкт дослідження: фонематичний слух у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

Предмет дослідження: формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки.

Мета дослідження: проаналізувати теоретичний аспект вивчення фонематичного слуху, продіагностувати та експериментально дослідити ефективність щодо формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки, розробити методичні рекомендації для вчителів-логопедів та батьків.

Для реалізації поставленої мети в процесі дослідження були висунуті наступні завдання:

1. Вивчити та проаналізувати науково-методичну та психолого-педагогічну літературу стосовно проблеми розвитку фонематичного слуху у

дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки.

2. Провести діагностичне дослідження та охарактеризувати рівні сформованості фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

3. Провести та проаналізувати дослідно-експериментальну роботу, щодо формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки.

4. Розробити методичні рекомендації для вчителів-логопедів та батьків щодо розвитку фонематичного слуху у дітей засобами логопедичної ритміки.

Методи дослідження: теоретичні методи: вивчення та аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз анамнестичних даних, аналіз медичних даних, бесіди та консультації з батьками, спеціалістами з метою вивчення мовленнєвого анамнезу дітей; емпіричні методи: спостереження, опитування (бесіда), констатувальний та формувальний експерименти; графічні методи: графіки, малюнки; статистичні методи: аналіз фактичного матеріалу, отриманого у процесі дослідження, кількісний та якісний аналіз даних.

Методологічне підґрунтя дослідження складають:

– вчення про взаємозв'язок фізичного та мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку (О. Жаборюк);

– вчення про особливості прояву стертої форми дизартрії (Л. Дідкова);

– вчення про психолого-педагогічні особливості дітей зі стертою формою дизартрії (С. Конопляста);

– вчення про прояви стертих дизартрій та методи їхньої діагностики (Є. Соботович).

Апробація результатів дослідження відбулась на конференції:

1) V Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно мистецькі практики в контексті

інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» 18–19 квітня 2024 р., м. Запоріжжя, Україна.

Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 237 «Смородинка» Запорізької міської ради.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 68 сторінок, із них 40 – сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

1. Вивчили та проаналізували науково-методичну та психолого-педагогічну літературу стосовно проблеми формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки.

Серед дітей старшого дошкільного віку поширеним порушенням мовлення є стерта форма дизартрії. Це порушення мовлення, яке проявляється у вигляді розладів фонетичної та просодичної мовленнєвої функціональної системи та виникає внаслідок мікроорганічного ураження головного мозку.

Вивченням проблеми розвитку фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії займалися такі науковці: О. Боряк [4], Н. Гаврилова [8; 9], А. Голуб [10], Л. Дідкова [16], С. Конопляста [24; 25; 26], І. Мартиненко [30] та інші. Вони наголошують, що порушення фонематичного слуху є провідним у структурі стертої форми дизартрії.

На сьогодні в Україні мовленнєвий та фонематичний розвиток дітей старшого дошкільного віку із стертою формою дизартрії є однією з найскладніших і недостатньо вирішених проблем у корекційній педагогіці та психології, і потребує диференційованого підходу до цієї проблеми та пошуку корекційних засобів.

Розглядаючи логопедичну ритміку можна зазначити, що вона є однією з найефективніших методів корекції для формування фонематичного слуху у дітей з порушенням мовлення. Вивчення логопедичної ритміки не тільки розвиває фонематичний слух у дітей зі стертою формою дизартрії, але й покращує процес мовленнєвого розвитку та сприяє соціалізації (О. Боряк [4], Х. Богрова [3], Л. Журавльова [19], О. Забара [20], М. Картушина [22], З. Ленів [28], О. Мілевська [32], С. Притиковська [35; 36], Ю. Рібцун [37; 38; 39; 40], Л. Чеснокова [48]).

2. Проведено діагностичне дослідження та охарактеризовано рівні розвитку фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

З метою дослідити стан фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії було проведено емпіричне дослідження на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 237 «Смородинка» Запорізької міської ради. Респондентами дослідження стали 15 дітей зі стертою формою дизартрії та вторинними порушеннями фонематичного слуху.

Діагностичним інструментарієм для констатувального експерименту є модифікований та адаптований варіант методики Ю. Рібцун «Діагностика фонематичного слуху».

Дана методика має декілька основних етапів:

- 1) вивчення особливостей фонематичного слуху;
- 2) дослідження аналізу, синтезу та уявлення фонем.

Завдяки аналізу даних дослідження та їх інтерпретації, дітей можна поділити на чотири групи за ступенем та характером фонематичної дисфункції.

1 група – діти з тяжкими порушеннями фонематичного слуху. Причиною такої затримки розвитку є порушення першого модуля процесу сприйняття. Діти, у яких не сформована фонематична система, не мають зразка, з яким можна порівняти звуковий сигнал, що надходить. Дитина не розуміє сенсу завдання і помиляється в розрізненні слухових і фонетичних подібних звуків.

2 група – діти, які зберігають фонематичний слух, але мають труднощі в ідентифікації звукових послідовностей (порушені прості форми звукового аналізу). Діти дошкільного віку зі стертою формою дизартрії характеризуються найнижчим показником правильного виконання запропонованого завдання і найбільшою кількістю таких помилок. Це призводить до фонетичних порушень слуху, зумовлених недостатністю

другого модуля перцептивного процесу (труднощі у визначенні послідовності звуків та їх кількості). Порушення мовлення та мовленнєвого продукування мають сенсомоторну природу.

3 група – порушення в аналізі складних форм зумовлені недорозвиненою здатністю до узагальнення мовленнєвих явищ. При виявленні помилок у завданнях, що визначають здатність до аналізу складних видів інформації, ці діти виявляють труднощі в інтерпретації та оцінці отриманої інформації (третьій блок перцептивних процесів). Ці діти мають недостатню здатність до розрізнення та узагальнення мовленнєвих явищ.

4 група – не володіють елементарними поняттями «звук», «склад», «слово», не вміють ними маніпулювати, що призводить до окремих помилок при виконанні завдань. Фонематичний слух розвинений добре, помилок у фонемах та їх розрізненні немає. Окремі помилки при виконанні завдань на формуючому рівні, таких як аналіз ідентифікації фонем, синтез та уявлення, вказують на вторинний характер розладу.

Таким чином, визначення стану розвитку фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії здійснювалося комплексно. Виявлений нами результат свідчить про переважну не сформованість фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

3. Проведено та проаналізовано корекційно-розвиткову роботу, щодо формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії засобами логопедичної ритміки.

Застосування структурних елементів і напрямків логоритмічних занять та вправ для дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії в корекційно-розвитковій роботі має на меті: по-перше, розпізнавання звуків; по-друге, відмінність між висотою, силою і тембром голосу на основі матеріалу ідентичних звуків, слів і фраз; по-третє, відмінність схожих слів за складом їх звуків; по-четверте, відмінність складів і фонем; по-п'яте, розвиток базових навичок звукового аналізу.

Згідно з результатами констатувального експерименту, діти потребують підтримки логопеда у формуванні фонематичного слуху і розвитку загальних мовленнєвих функцій. Тому важливо мати комплексний та індивідуальний підхід до корекційно-розвиткової роботи.

Система роботи, що включає структурні елементи і напрямки логоритмічних вправ і занять для розвитку і формування фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії, охоплювала п'ять етапів:

1. Підготовчий етап – вступна бесіда.

2. Основний етап був спрямований на формування фонематичного слуху, фонематичного аналізу і синтезу, а також направлений на всебічний психомоторний розвиток дитини. Він включає в себе 23 корекційно-розвиваючих заняття, що складаються з привітань, основної частини: дидактичних ігор, пальчикової гімнастики, логоритмічних вправ і завдань, заключної частини.

4. Розроблено методичні рекомендації для вчителів-логопедів та батьків щодо розвитку фонематичного слуху у дітей засобами логопедичної ритміки. Нами було розроблено вправи та ігри з елементами логоритміки, які є простими та ефективними і їх можуть використовувати не тільки вчителі-логопеди, а й батьки в домашніх умовах.